

Idyll under åskmoln:

Jämlikhet — realitet och illusion

Herbert Tingsten inledde i söndagens Dagens Nyheter en artikelserie om Australien och Nya Zeeland avsedd att belysa olika sidor av deras samhällsliv. I dagens artikel granskar han innebörden av det i dessa länder florerande talet om social jämlikhet.

DEMOKRATISKA FOLK skryter med sin snabba ständscirkulation eller sin jämlikhet eller bådadera. I Australien och Nya Zeeland dominerar talet om jämlikhet. I intet annat land har jag funnit denna form av nationellt självberöm så aktiv och så utbredd. Här finns inga sociala klasser, få rika och ännu färre fattiga, "en ann är så god som en ann", en arbetare är likställd med en minister — sådana uttryck överflödar i samtala och offentliga deklamationer.

Är de riktiga? Att legal politisk jämlikhet i stort sett råder behöver inte klarläggas, den är ett inslag i demokratin. Snarare bör betonas att det i Australien finns markanta avsteg från denna princip såtillvida som jordägarna enligt skilda bestämmelser är överrepresenterade i flera delstaters parlament. I fråga om den ekonomiska jämlikheten är det svårt att komma fram till generella hållbara påståenden. En framstående ekonom, Weststrate, har räknat ut att inkomstfördelningen i Nya Zeeland är relativt jämn, men skillnaden i detta hänseende mellan Nya Zeeland, England och Sverige är ytterst obetydlig, och England anses rent av ha jämnare fördelning än Nya Zeeland. För Australien finns ingen liknande undersökning. Redogörelser av denna typ säger emellertid inte mycket. Att Australien och Nya Zeeland har en mycket hög levnadsstandard är ostridigt, och likaså att den sociala omvårdnaden står högt — därav följer att skillnaderna mellan de ekonomiska grupperna är begränsade, men inte att de är mindre än i Sverige och andra välfärdsstater. Att stora skillnader i inkomst och förmögenhet finns inom olika förvävsområden är ofrånkomligt. Ett exempel: jordegendomen är i båda länderna fortfarande mycket ojämnt fördelad, 3 000 (av 40 000) fårodare äger mer än hälften av

de 40 miljonerna får på Nya Zeeland. Man kan inte med fog göra anspråk på någon särställning i ekonomisk jämlikhet, även om antalet storkapitalister är relativt litet.

På närstående områden är tendenserna till jämlikhet inte starkare än i andra demokratiska välfärdsamhällen. Omkring en fjärdedel av ungdomen går igenom läroverk eller motsvarande högre skolor — det är mer än i Sverige, men mycket mindre än i östra USA — och det finns att döma av de få tillgängliga uppgifterna en tydlig korrelation mellan utbildning och härkomst. I Australien går 75, i Nya Zeeland nära 85 procent i de statliga konfessionslösa skolorna; katolikerna går övervägande i särskilda katolska skolor. Därjämte finns emellertid ett antal privata skolor, ofta av internatkaraktär, som organiserats av de protestantiska kyrkosamfundet och som huvudsakligen besöks av ungdom tillhörande de förmögna och socialt högstående grupperna. Drygt fem procent av all skolgång går i dessa skolor, de har nära nog samma exklusiva karaktär som de fina "public schools" i

England; att ha gått i dem och bära "den gamla skolslipsen" är en social distinktion, och de kallas ofta "snob shops" av dem som står utanför.

Den ekonomiskt-sociala differentieringen mellan män och kvinnor är också mera betonad än i exempelvis de nordiska länderna. Kvinnorna har i regel lägre lön för samma arbete, de har i ringa omfattning nått högre platser i förvaltningen och i förvärvslivet över huvud. I Australien måste en kvinna som är anställd i federal tjänst ta avsked om hon gifter sig, en enastående konservativ bestämmelse.

Inom politiken spelar kvinnorna, trots att de tidigt fick rösträtt, likaledes en mycket undanskjuten roll; i Australien har blott två kvinnor blivit medlemmar av representanthuset, i båda fallen i egenskap av änkor till berömda politiker. Varje besökare måste bli slagen av att kvinnorna i de kretsar man träffar bildar en grupp för sig på bjudningar, att de behandlas med en artighet utan värme eller intresse, att det anses självfallet att männen i blandade sällskap för ordet och att man med kvinnor inte talar annat än smärterier. Detta förhållande framhålles ofta även av beresta australier och nyzeeländare. Som orsak nämnes ibland puritanism, ibland nybyggarganda, ibland helt allmänt bristande kultur — jag skall inte försöka mig på någon förklaring.

Sir Earle Page och lord Bruce, tidigare borgerliga partiledare och premiärministrar, i universitetskostymning.

Då det talas om jämlikhet menar man dock i allmänhet något annat än vad som hittills berörts: ett friare, naturligare förhållande mellan människor ur skilda ekonomiska och sociala miljöer, en frånvaro av respekt för rikedom och ställning, relationer utan över- och underordning. Några "Levis" får jag höra till leda. Man ger inte

Mabel Howard,
socialminister i Nya Zeeland.

drickspengar — sådana markerar överlägsenhet — man sätter sig på framsätet hos chauffören i taxibilar, vaktmästare och tjänare säger inte "sir".

I denna uppfattning om social jämlikhet ligger det sannolikt något riktigt. Enligt mina intryck är relationerna mellan kunden å ena sidan, affärsbiträden, servitriser, chaufförer å den andra något mera ogenerade och kamratliga än hos oss, för att inte tala om England. En liknande obundenhet framträ-

der, efter vad jag märker eller hör berättas, på arbetsplatser och i umgänget över huvud. Då männen vid femtiden samlas på de förfärliga ölschapperna, där man trängs kring plåtdiskar i trista rum för att få i sig så mycket som möjligt av det förträffliga ölet på minimitid, förmärks ingen skillnad mellan arbetare och direktörer; på redaktionerna och i departementen är tonen lätt och gemytlig. Men denna sorts jämlikhet tycks mig vara lika utpräglad i USA och ter sig alltså inte som något nytt och märkvärdigt. Jag misstänker att skrytet över jämlikheten bottnar i traditionell jämförelse med England, med ett England av långt mer hierarkisk karaktär än nutidens. Till resenärens tjänst vill jag tillägga att jag systematiskt givit drickspengar till chaufförer, servitörer, städerskor och andra och att de alltid mottagits med välvilja.

Andra företeelser finns som inte alls går ihop med talet om jämlikhet. "Den gamla engelska uppfattningen om en klassernas hierarki är inte så död som man skulle kunna tro", skrev André Siegfried för nära sextio år sedan, och det kan lika väl skrivas i dag. De från England utsända guvernörerna omges med en glans, en vördnad och ett snoberi som kan mäta sig med europeiska motsvarigheter. Australier och nyzeeländare (utom labourpolitiker) mottar gärna engelska adelstitlar — vilket inte längre sker i Kanada och Sydafrika — och vinner därmed i social prestige. Dignitärer inom stat och kyrka behandlas med en reverens som också för tanken till England. Flertalet studenter uttalar sig vid en opinionsundersökning mot förslaget att efter amerikanskt mönster möjlighet skall beredas de studerande att tjäna pengar vid universiteten genom att arbeta i kök och matsalar. Det är vanligt att arbetare av arbetsgivare och ofta även av andra i samma klass tilltals endast med för- eller efternamn, medan de svarar med "mr" eller till och med "sir".

Den påstådda jämlikheten har av både inhemska och utländska iakttagare betraktats också med kritik. Med nivelleringen följer, har det sagts sedan 1890-talet till våra dagar, att den ovanliga förtjänsten och begåvningen inte uppskattas och belönas; jämlikheten leder till medelmåttans valde och hindrar kulturella prestationer av hög klass. Man har rent av påstått att jämlikheten leder till likhet i åsikter, karaktär, ja, till och med utseende. Denna anklagelse för likformighet och konformism har under senare tid särskilt framförts av två amerikaner, Sydney Greenhie och David Aunsobel, i skrifter om Nya Zeeland; den förre skriver att allting är stöpt i samma form, att restaurangerna är så lika att man inte kan skilja på dem (vilket utan tvivel är sant) och att människorna har samma sätt och samma utseende, så att man inte kan hålla reda på deras namn (vilket synes väl överdrivet).

Jag skall ta upp de båda synpunkterna var för sig. Då A P Rowe, en engelsman som under tio år varit vicekansler vid universitetet i Adelaide, hävdar att Australiens vetenskapliga och kulturella prestationer varit relativt små lär de flesta australier instämma; än vanligare är att Nya Zeeland kritiserar på samma sätt, inte minst av nyzeeländare. Men då läget skylles på jämlikheten blir resonemanget mera diskutabelt. Här är det inte fråga om jämlikhet i allmänhet, utan — möjligen — om bristande belöning och uppskattning av vissa former av intellektuell begåvning. Att jämföra de båda australasiatiska länderna med andra demokratier från denna synpunkt är ytterligt svårt, och såvitt jag vet har ingen gjort något egentligt försök i den vägen. Däremot är det tydligt att de specialbegåvningar det här gäller har utsikter till större förtjänster och större ära i de stora engelsktalande länderna, England och USA, än i sina hemländer. Forskare får bättre betalt och bättre institutioner, författare blir utgivna på större förlag och får mera publi-

citet. Alldeles särskilt gäller detta Nya Zeeland, som exporterar intelligenser både till Australien och till England och USA — man nämner ständigt namnen Mansfield, Rutherford och Low. Det gäller också alldeles särskilt de litterära författarna; det är självfallet för dem att söka förläggare i de stora anglosaxiska staterna, och en växelverkan inträder mellan denna strävan och förlagens obetydlighet och försiktighet. Den kulturella torftighet som onekligen utmärker särskilt Nya Zeeland kan måhända förklaras på detta sätt. En stor svensk begåvning som föds i Västerbotten eller Jämtland bor i regel femtio år senare i Stockholm, ett nyzeeländskt geni måste resa över oceanen för att nå motsvarande anpassning.

Då de båda länderna, och framför allt Nya Zeeland, beskylls för konformism och likformighet är det ofta — som hos de nämnda amerikanerna — en kritisk hållning till välfärdsstaten som är bakgrunden. Atminstone vad Nya Zeeland angår har jag intrycket att kritiken till en viss grad är befogad. Men jag sätter i fråga om inte omdömet lika väl passar en amerikansk delstat eller en engelsk provinsstad med samma folkmängd. Vidare: vad som avses är tydligen en konformism inom de mera intellektuellt högstående grupperna; det bör då beaktas att dessa grupper decimeras genom den förut nämnda ex-

porten av begåvningar samt att statens litenhet och isolering måste verka i konformistisk riktning. Jämlikheten är det inte lönt att klaga på i detta sammanhang, allra helst som dess existens är högst diskutabel.

HERBERT TINGSTEN